

Fai 'e 'Eletā Paul V. Johnson
'O e Kau Fitungofulú

Mahulu Hake He Kau Ikuná 'Iate la ná'e 'Ofa Kiate Kitautolú

'Oku 'ikai fakataumu 'a pē 'a e ngaahi faingata 'á ke sivi 'i kitautolu. 'Oku nau fu 'u mahu 'inga 'aupito ki hono ma 'u 'o e anga faka-'Otuá.

Oku kau he mo'ui 'i māmaní ha ngaahi sivi, 'ahi'ahi mo e faingata'a, pea 'oku fu'u faka-mamahi ha ngaahi faingata'a 'oku tau fehanganagai mo ia he mo'uí. 'Oku tau ai pē pe ko e puke, lavaki'i, ngaahi fakatauele, mate ha taha 'okú ke 'ofa ai, fakatamaki fakaenatula pe ngaahi faingata'a kehe, ka 'oku hoko 'a e faingata'a iá ia ko e kongá 'o 'etau mo'ui fakamatelié. 'Oku fifili ha tokolahi pe ko e hā 'oku tau fekuki ai mo e ngaahi faingata'á. 'Oku tau 'ilo ko ha 'uhinga 'e taha, ke 'ahi'ahi 'i ai 'etau tuí 'o vakai'i pe te tau kei tauhi kotoa e ngaahi me'a kuo fekau mai 'e he 'Eiki.¹ Me'amālie he ko e mo'ui 'i he māmaní 'a e feitu'u lelei taha ke fehanganagai—mo lava 'i ai—e ngaahi sivi ko 'ení.²

'Oku 'ikai fakataumu 'a pē e ngaahi faingata'á ke sivi 'i kitautolu. 'Oku nau fu'u mahu 'inga 'aupito ki hono ma 'u 'o e anga faka-'Otuá.³ Kapau te tau kātaki 'i e ngaahi faingata'a ko 'ení, 'e hoko ia ko ha ngaahi tāpuaki ma'atautolu.⁴

Na'e pehē 'e 'Eletā 'Oasoni F. Uite-nei, "'Oku 'ikai ha mamahi te tau foua, pe ko ha 'ahi'ahi 'oku tau a'usia 'e ta'e 'i ai hano mahu 'inga. . . . Ko e mamahi kotoa 'oku tau fouá mo ia kotoa 'oku tau kātekiná, tautautefito ki he taimi 'oku tau kātekina loto-fiemālie ai iá, 'okú ne fakatupulaki ai hotau 'ulungā-angá, fakahaohaoa 'i hotau lotó, fakalahi hotau laumālié, pea tau angavaivai mo anga'ofa ange ai. . . . 'Oku fakafou mai 'i he mamahí mo e faingata'a iá, ongosia mo e 'ahi'ahí, 'etau ma'u e ako ne tau omi ke ma'u 'i hení."⁵

Na'e toki sivi 'i ha ki 'i tamasi 'i ta'u hiva 'o 'ilo 'okú ne mo'ua 'i ha kanisā hui 'oku hāhāmolofia. Na'e fakamatala 'i 'e he toketaá 'a hono puké pea mo e faito'o ke fai, 'a ia 'e kau ai ha'ane kimo 'i ha ngaahi māhina pea 'e tafa foki. Na'á ne pehē ko ha taimi matu-'aki faingata'a ia ki he ki 'i tamasi 'i mo hono fāmilí, ka na'á ne toe tānaki atu, "'Oku 'eke mai 'e he kakaí, 'Te u kei tatau pē nai hili 'a e faito'o ko 'ení?' 'Oku ou talaange, "Ikai, he 'ikai ke ke

toe tatau koe. Te ke toe mālohi ange. Te ke toe tōtōatu koe!"

'Oku 'i ai ha ngaahi taimi hangē 'oku tō mai e faingata'a iá he ngaahi tafa'aki 'etau mo'uí mo hotau lotó 'oku 'ikai ke tau fa'a malava 'o kātaki 'i. Koe'uhí ko e tupulaki fakatāutaha 'a e ola 'oku ma'u mei he ngaahi faingata'a ko 'ení, 'oku 'ikai totonu ke fai ha ofo ia 'i he lava ke fakatāutaha 'a e fa'ahinga faingata'a ko iá—'o meimeie fakahangatonu mai pē ia ki he 'etau ngaahi fie ma'u paú pe ngaahi vaivaí. Pea 'oku 'ikai hao mei ai ha taha, tautautefito ki he kāingalotu 'oku nau feinga ke fai 'a ia 'oku totonú. Mahalo pē 'e 'eke 'e ha kāingalotu talangofua, "Ko e hā 'oku hoko mai ai kiate aú? 'Oku ou feinga ke fai lelei! Ko e hā 'oku tuku ai 'e he 'Eiki ke hoko 'ení?" 'Oku tokoni 'a e afi kakaha 'o e faingata'á ke fakama'a 'o a'u ki he kāingalotu lelei tahá 'aki hono to'o atu 'a e ngaahi me'a ta'e ma'á mei he 'enau mo'uí kae toe pē 'a e lelei tahá.⁶ Pea a'u pē ki he makakoloa lelei tahá 'oku kei fie ma'u pē ke fakama'a ia ke to'o atu 'a e ulí. 'Oku 'ikai fe'unga 'a e hoko pē ko ha tokotaha lelei. 'Oku tau loto ke hangē ko e Fakamo'uí, 'a ia na'á Ne ako mei He'ene faingata'a ia he ngaahi mamahí mo e faingata'á mo e ngaahi 'ahi'ahi kehekehe kotoa pē.⁷

'Oku ou manako ke lue lalo he Hala Kilimisoní he Tele'a Lōkaní. 'Oku tahake ha kongá lahi 'o e halá 'i ha lilifá mā'olunga 'o e maka lahé pea 'oku faka'ofa'ofa e 'asi hake mei lalo 'a e tele'á mo e lilifá. Ka 'oku 'ikai foki ke faingofua ke a'u ki 'olunga 'i he lilifá. Kuo pau ke ke toutou kaka, pea ki mu'a peá ke a'u ki 'olungá, te ke kaka hake he kongá tahake taha 'o e halá; pea 'oku pulia leva e tele'á ia 'i he lilifá. 'Oku mole atu e kanongatāmaki mo e ongosia 'o e faingata'a 'i he fo'i kaka faka'osí he taimi 'okú te a'u ai ki he tumu'akí, he 'oku faka'ofa'ofa mo'oni e mātangá. Ka ko e founga pē ke te mamata ai ki hono faka'ofa'ofa ko 'ete kaka ki he tumutumú.

'Oku hā he folofolá mo e mo'uí, ko e taimi lahi 'oku mu'omu'a e ngaahi faingata'a fakamamahi mo fakatu-tāmaki tahá, kae toki muimui mai ha ngaahi me'a fakafo pea mo ha

tupulaki lahi 'aupito. "He 'e hoko mai 'a e ngaahi tāpuakí hili 'a e ngaahi faingata'a lahi."⁸ Na'e fihia e fānau 'Isilelí 'i he Tahī Kulokulá kimu'a pea toki fakamavaeua í.⁹ Na'e fehanga hangai 'a Nifai mo e faingata'á, 'itengia 'e hono ongo ta'oketé, pea toutou feinga kimu'a kae 'ikai lava pea ne toki ma'u e 'ū lau 'i peleti palasá.¹⁰ Na'e lōmekina 'a Siosefa Sāmita 'e he mālohi lahi 'o e filí pea hangehangē te ne faka'auha iá. 'I he meimeie ke ikuna 'i ia 'e he loto-fo'í na'á ne feinga 'aki hono mālohí 'o ui ki he 'Otuá, pea 'i

he momeniti ko iá na'e 'a'ahi mai kiate ia 'a e Tamaí pea mo e 'Aló.¹¹ 'Oku fa'a fehanga hangai 'a e kau fiefanongó mo e fakafepakí mo e faingata'á 'i he ofi ko ia ke nau papitaisó. 'Oku 'ilo'í 'e he ngaahi fa'eé 'a e ngaahi mamahi 'o e langaá ki mu'a pea toki hoko e mana ko hono fā'ele'i e pēpē. 'Oku tau sio he taimi kotoa pē ki he muimui mai 'a e ngaahi tāpuaki fakaofó hili ha ngaahi faingata'a lahi.

'I he kei ta'u 19 'eku kui fefiné, na'á ne puke lahi 'aupito. Na'á ne pēhē kimui, "Na'e 'ikai ke u lava 'o

lue. Na'e ngāpelupelu 'aupito hoku va'e to'ohemá hili 'eku tokoto 'i ha ngaahi māhina lahi. Na'e molū e huí 'o hangē ha vavaé pea hangē ne lulu'i au 'e he 'uhilá he taimi 'oku tu'u ai hoku va'é ki he falikí."¹² 'I he'ene kei tokoto he'ene faingata'a iá, na'á ne lau ai ha fanga ki'i tohi tufa mei he Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní. Na'á ne ului pea papitaiso kimui ange. 'Oku lahi e ngaahi taimi 'oku tokoni ai ha faingata'a pau ke teuteu 'i kitautolu ki ha me'a 'oku matu'aki mahu'inga.

'I he uhouhonga 'o e ngaahi faingata'á, 'oku 'ikai fa'a malava ke tau sio ki he ngaahi tāpuaki 'oku mahulu hake ia he mamahí, ongo'i ngalivalé pe loto mamahi 'oku tau foua he taimi ko iá. "Ko 'eni, 'oku 'ikai ha fiefia lolotonga ha tautea, ka ko e mamahi: hiliange ia 'oku tupu 'a e fua fakamelino 'o e mā'oni'oni kiate kinautolu kuo akonekina aí."¹³ Na'e akonaki e 'Aposetolo ko Paulá 'o pēhē, "He ko homau mamahi ma'ama'á ni, 'a ia 'oku 'osingofuá, 'oku fakatupu ma'amautolu 'a e lelei 'oku lahi hake fakamanavahē 'aupito 'aupito pea mamafa mo ta'engata."¹⁴ Mālie ko ho faka'aonga 'i e Paula e fo'í lea "mamahi ma'ama'á." Ko e ha'u ia mei ha taha na'e tā, tolomaka'i, tukuvakā, ngāue pōpula mo ne a'usia ha ngaahi faingata'a kehe.¹⁵ 'Oku 'ikai ke u tui 'oku lau 'e ha tokolahí 'oku ma'ama'a honau ngaahi mamahí. Ka 'i hono faka-fehoanaki ia ki he ngaahi tāpuaki mo e tupulaki 'oku tau ma'u, 'i he mo'uí ni pea mo e ta'engatá, 'oku ma'ama'a 'aupito pē hotau ngaahi mamahí.

'Oku 'ikai ke tau teitei fekumi ki he ngaahi siví, 'ahi'ahí mo e faingata'á. 'E 'omi 'e he 'etau fononga fakatāutaha he mo'uí 'a e me'a 'oku fe'unga mo 'etau ngaahi fie ma'ú. 'Oku lahi ha ngaahi faingata'a ko ha kongā angamaheni pē ia 'o 'etau mo'ui fakamatelié, ka 'oku hoko ia ko ha tokoni mahu'inga ki he 'etau fakalalakaká.

'I he fakaofiofi ke ngata e ngāue 'a e Fakamo'uí 'i he māmaní, na'á Ne fepaki mo e faingata'a lahi taha 'i he kuonga kotoa pē—'a e faingata'a fakamamahi 'i Ketisemaní pea 'i Kolokotá. Na'e hoko ia kimu'a he Toetu'u nāunau'ia pea mo e tala'ofa 'e 'i ai e 'aho

'e ngata ai hotau mamahi kotoa pē. Na'e fie ma'u ke hoko 'Ene mamahí kimu'a he fa'itoka na'e hala'atā ha taha ai 'i he pongipongi Toetu'ú pea ki he'etau mo'ui ta'e-fa'a-maté mo e mo'ui ta'engata 'i he kaha'ú.

'Oku tau fa'a fie tupulaki ta'e kau ai ha mamahi pea tau fie fakatupulaki hotau mālohí ta'e kau ai e faingata'á. Ka he 'ikai lava ke ma'u e tupulakí 'i ha founda faingofua. 'Oku mahino lelei kiate kitautolu he 'ikai teitei lava ke tu'ukimu'a 'i māmani ha taha sipoti 'oku fehi'a he fakamālohisisino fakamātoató. Kuo pau ke tau matu-aki tokanga ke 'oua na'a tau fehi'a he ngaahi me'a 'e tokoni ke tau ma'u 'a e anga faka-'Otuá.

'Oku 'ikai ke fu'u tōtu'a 'a e ngaahi 'ahi'ahí mo e ngaahi faingata'a 'oku tau fouá 'o mahulu hake he me'a 'oku tau malavá he 'oku tau ma'u e tokoni 'a e 'Eikí. 'Oku tau lava ke fai 'a e me'a kotoa pē 'ia Kalaisi 'okú Ne fakamālohia kitautolú.¹⁶

Hili ha fakaakeake 'a 'Eletā Lōpeti D. Heili mei ha ngaahi faingata'a 'ia fakae-sino lahi, na'á ne vahevahe mai e me'a ko 'ení 'i he konifelenisi lahí: "Na'e 'i ai ha ngaahi taimi, na'á ku fakahā ai ki he 'Eikí kuó u ako mo'oni 'a e ngaahi lēsoni ke ne ako'í pea 'oku 'ikai 'aonga ke u toe fepaki mo ha ngaahi faingata'a kehe. Hangē na'e 'ikai hano 'aonga 'a e ngaahi kole fakamātoato peheé,

he na'e mahino kiate au, ko e ngaahi founda sivi fakahaohaoa'i peheé kuo pau ke hoko mai ia 'o fakatatau ki he taimi 'oku finangalo ki ai 'a e 'Eikí, pea 'i he founda pē foki 'a e 'Eikí. Na'á ku . . . 'ilo'i foki 'e 'ikai li'aki au ke u fepaki toko taha pē mo e ngaahi 'ahi-ahi mo e ngaahi faingata'a ko 'ení, ka 'e tokoni'i au 'e ha kau 'āngelo tauhi. Na'e 'i ai ha kau 'āngelo 'i he fōtunga 'o e kau toketā, kau neesi, pea mo e toko taha mahu'inga tahá, ko hoku uaifi 'ofeina ko Melé. Pea na'e 'i ai 'a e taimi 'e ni'ihi, na'e finangalo 'a e 'Eikí ke fakafiemālie'i au 'e ha 'a'ahi mai 'a ha kakai fakalangi 'a ia na'a nau 'omi 'a e fiemālie mo ha fakanonga ta'e ngata 'i he taimi 'o hoku faingata'a'ia."¹⁷

'Oku 'ofa 'etau Tamai Hēvaní 'iate kitautolu pea 'oku tau 'ilo'oku "ilonga 'a kinautolu 'e falala ki he 'Otuá 'e tokoni'i 'a kinautolu 'i honau ngaahi 'ahi'ahi'í, mo honau ngaahi tu'utāmakí, mo honau ngaahi mamahí, pea 'e hiki hake 'i he 'aho faka-'osí."¹⁸ 'I he 'aho te tau a'u ai ki he tafa'aki 'e taha 'o e veilí, 'oku 'ikai ke tau loto ke ha'u pē ha taha 'o talamai kiate kitautolu "Mālō, kuo lava ho'o ngāué." Ka 'oku tau loto ke folofola mai 'a e 'Eikí, "Mālō, ko e tamaio'eiki lelei mo angatonu."¹⁹

'Oku ou manako he fakalea 'a Paulá: "Ko hai te ne fakamāvae 'a ki-tautolu mei he 'ofa 'a Kalaisi? 'A e

mahakí, pe ko e mamahí, pe ko e fakatangá, pe ko e hongé, pe ko e telefuá, pe ko e tu'utāmakí, pe ko e heletaá? . . .

"Ka 'i he ngaahi me'á ni kotoa pē 'oku tau ikuna pea mālohi lahi hake 'iate ia na'e 'ofa kiate kitautolú."²⁰

'Oku ou 'ilo'i 'oku mo'ui 'a e 'Otuá pea mo Hono 'Alo ko Sīsū Kalaisí. 'Oku ou 'ilo'i te Na lava 'o tokoni mai ke tau "ikuna pea mālohi lahi hake" 'i he ngaahi faingata'a 'oku tau fehanga-hangai 'i he mo'ui ní. Te tau lava ke hoko 'o hangē ko Kinauá. 'I he huafa 'o Sīsū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Vakai 1 Pita 1:6–8; 'Ēpalahame 3:25.
2. Vakai, 1 Pita 2:20.
3. Vakai, 2 Pita 1:4.
4. Vakai, 2 Nifai 2:2.
5. Orson F. Whitney, 'i he Spencer W. Kimball, *Faith Precedes the Miracle* (1972), 98.
6. Vakai 'Isaia 48:10; 1 Nifai 20:10.
7. Vakai, 'Alamā 7:11–12.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 58:4.
9. Vakai, 'Ekesōtosi 14:5–30.
10. Vakai, 1 Nifai 3–4.
11. Vakai, Siosefa Sāmita—Hisitōliá 1:15–17.
12. Amalie Hollenweger Amacher, hisitōlia te'eki pulusí, ne tauhi 'e he taha fa'u tohí. 13. Hepelū 12:11.
14. 2 Kolinitō 4:17.
15. Vakai, 2 Kolinitō 11:23–28.
16. Vakai, Filipai 4:13.
17. Robert D. Hales, "Ko e Fuakava 'o e Papitaisó: Ke Hū ki he Pule'angá pea kau ki Ai," *Liahona*, Sānuali 2001, 6.
18. 'Alamā 36:3.
19. Mātiu 25:21.
20. Loma 8:35, 37.

Pukalesi, Lumēnia

